

AIKARAUTA

MARKETTA LUUTONEN

KIRJOITTAJA ON TAITO RY:N TOIMINNANJOHTAJA
SEKÄ TAITO-LEHDEN PÄÄTOIMITTAJA.

TEKEMISEN TÄRKEYS

Tekemisessä on elämisen tuntu. Vapaa-aikakin yleensä täytetään tekemisellä. Useimmat ihmiset kaipaavat työtä ja yleensä mielekästä tekemistä. Samaan aikaan tavoitellaan vapautta päättää itse, mitä ja milloin tehdään. Miten tämä ihmisille luontainen tarve ja vapaus itse päättää asioista saataisiin yhdistettyä parhaaksemme? Käsityöntekijältä tämä saattaa onnistua.

Professori emerita Pirkko Anttila on edelläkävijä, joka vuonna 1983 julkaisemassaan tutkimuksessa *Prosessi tai produkti* osoitti, kuinka tärkeää käsityössä on itse tekeminen, prosessi, tärkeämpää kuin tekemisen kautta syntyvä tuote. Tämän ovat myöhemmin todistaneet monet muut tutkijat. Itsekin tein kyselyn käsityökurssilaisille ja pääsin samaan tulokseen. Asiaa pidetään jo itsestäänselvytenä, eikä sitä enää tarvitse juurikaan todistaa, Anttila viittaa tekemisen liittyvän ihmisen elämäntähtäykseen ja elämisen laatuun. Halu suoriutua nopeasti ja valmiiden ohjeiden mukaan työskentely koettiin epäoleelliseksi. Tulos on helppo ymmärtää tänäkin päivänä. Sen osoittaa esimerkiksi internetistä löytyvä valtava määrä kuvia itse tehdyistä käsityötuotteista. Käsityössä tekeminen, prosessi, voi tarkoittaa muutakin kuin uusien tuotteiden valmistamista. Perinteisten taitojen osaamista tarvitaan esimerkiksi korjaustoiminnassa ja kulttuuri- ja matkailupalveluissa.

Miksi tekeminen on niin tärkeää? Yhden vastauksen antaa englantilainen viestinnän professori David Gauntlett kirjassaan *Making is Connecting* (2011). Hänen mukaansa tekeminen on yhdistämistä. Valmistamissamme käsityötuotteita yhdistämme ajatuksia, materiaaleja ja tekniikoita ja aikaansaamme jotain uutta. Useimmiten tekeminen myös yhdistää meidät toisiin ihmisiin. Tekemämme tuotteet yhdistävät meidät myös fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöömme.

Internet on lisännyt ihmisten luovuutta tai ainakin lisännyt sen näkyvyyttä. Moni käsityöntekijä haluaa näyttää aikaansaannoksiaan verkossa ja näin ottaa yhteyttä toisiin ihmisiin. Verkko tarjoaa mahdollisuuden kohda-

"ON JO AIKA
UNOHTAA VANHENTUNUT
ARVOLATAUTUNUT
JAOTTELU ÄYLLISEEN
JA MANUAALISEEN
TOIMINTAAN!"

ta samanhenkisiä käsityöntekijöitä ja jakaa kokemuksia. Gauntlett kirjoittaa siitä, kuinka siirrämme ajatuksia ja tunteita visuaalisiin esineisiin. Tekeminen on ajattelua ja ajattelu ja tunteet kuuluvat tekemiseen. On jo aika unohtaa vanhentunut arvolatautunut jaotteleminen älylliseen ja manuaaliseen toimintaan.

Koulutuksessa ja neuvonnassa on oleellista ymmärtää ihmisten tarve tehdä itse ja jakaa aikaansaannokset toisten kanssa. Kyse lienee tarpeesta jättää maailmaan omia kädenjälkiään. Tämä merkitsee sitä, että koulutus etenee hyvin asiakaslähtöisesti ja kouluttaja auttaa tekijää hänen oman ideansa toteuttamisessa. Gauntlettin mukaan luovuudessa on kyse prosessista, tunteista ja läsnäolosta. Tekeminen ja sen jakaminen motivoi ja tuottaa iloa. Kurssit ja työpajat tarjoavat valmiita testattuja ideoita, mutta ihmisten halu toteuttaa omia ajatuksiaan on syytä hyväksyä vaikka ne eivät vielä johtaisi kovin onnistuneisiin tuloksiin. Käsityö- ja muotoilualalla ei ole myöskään selkeää rajaa ammattilaisen ja harrastajan välillä. Kokenut harrastaja niin sanottu *pro am* voi ylittää korkealle osaamisen tasolle. Ehkä joudumme tarkistamaan käsityösiitä siitä, kuka on ammattilainen ja kuka voi määrittää hyvän laadun. Koulutuksessa on käytössä näyttöjärjestelmä, eli näytämme mitä osaamme. Emme siis välttämättä näytä todistuksia suorituksista.

Asia ei luonnollisestikaan ole näin yksinkertainen. Tarvitaan muodollista koulutusta ja kurinalaista paneutumista asioihin ja käsityöalalla pitkäjänteistä tekemistä matkalla osaamiseen. Huolta aiheuttavatkin suunnitelmat käsi- ja taideteollisuusalan koulutukseen ja neuvontaan kohdistuvat leikkaukset. Koulutusta tulisi olla tarjolla riittävän monipuolisesti ja laajasti.

Tekeminen on monella tavalla tärkeää ja kuuluu ihmisellä oleamiseen. Mikä voisi vahvistaa ja tuottaa enemmän iloa kuin onnistunut tekeminen. Taito-lehti on tekemisen puolestapuhuja, joka jakaa ja tekee näkyväksi erilaisia käsityöilmiöitä, ja käsi- ja taideteollisuusjärjestö edistää käsityökulttuuria taitona ja elinkeinona. ☺

KULTTUURI ELÄÄ KÄSITYÖSSÄ

Vene oli hylkeenpyytäjille kulkuväline, varasto ja yösija monen viikon mittaisilla metsästysmatkoilla.

VÄLPAATTI

– monen viran vene

Kalajokelainen veneenrakentaja Antero Hilliaho taitaa hyljeveneiden eli välpaattien valmistamisen.

TEKSTI: PÄIVI MÄKINEN
KUVAT: ESKO KESKI-VÄHÄLÄ

Hilliahon itselleen valmistama hylkeenpyytäjien apuvene eli pirunkenkä.

Kalajoella on tehty hyljeveneitä viimeksi 50-luvun alussa. Kuva hyljepaattista on otettu Kalajoen Meriluontokeskuksen pihalta.

Hilliaho on valmistanut itse esimerkiksi puristimia ja laitteen emäpuun taivuttamiseen.

”Ennen hylkeenpyytäjät lähtivät matkaan meren ollessa vielä jäässä ja palasivat vasta jäiden lähdettyä.”

Apuvenettä eli pirunkenkää valmistettaessa Hilliaho veisti ensin polyuretaanista pienoismallin.

Antero Hilliaho opetti veneenrakentajaksi tehtyään ensin 15 vuotta kirvesmiehen töitä.

Veneenrakentaja **Antero Hilliaho** ei mielellään tee veneitä sarjatyönä. Se on veistämöllä helppo uskoa. Pihalla seisoo trailerilla talvea odottamassa puuvene sekä lasikuituinen uisteluvene, sisältä hallista löytyvät merivene, Tenolle tehty jokivene ja päälle päätteeksi pirunkenkä eli hylkeenpyytäjien apuvene.

Hilliaho tekee veneet asiakkaan toiveiden mukaan. Viime talvena raahelainen asiakas tilasi häneltä perinteisen hyljeveneen käyttöveneeksi. Hyljevene on vankkarakenteinen suuri puuvene, jota hylkeenpyytäjät käyttivät. Hyljevene toimi tukikohtana, apuveneellä liikuttiin metsästys-apajilla ja lähestyttiin hylkeitä.

–Hyljeveneitä on Kalajoella tehty viimeksi 1950-luvun alussa, Hilliaho kertoo.

Hylkeenpyynnin muuttuessa perinteisille välpaateille ei ollut tarvetta. Ennen hylkeenpyytäjät lähtivät matkaan meren ollessa vielä jäässä ja palasivat vasta jäiden lähdettyä. Nyt hylkeitä metsästetään meren ollessa jo auki, eikä reissuilla tarvitse viipyä viikkoja. Kolmemetrinen apuvene ja liikkumisen apuvälineenä käytettävä potkukelkan tapainen ajopuu eli hyljesuksi ovat monen metsästäjän käytössä edelleen.

KOVAAN KÄYTTÖÖN

Hyljeveneeseen ja pirunkenkään ei ollut saatavana piirustuksia. Hilliaho kävi ottamassa mallia ja vähän mittoja-

Hilliaho käyttää valmistamiensa veneiden lautoihin kuusta ja kaariin mäntyä.

kin Kalajoella Meriluontokeskuksessa ja kalastusmuseossa esillä olevista vanhoista hyljeveneistä.

Hyljevene on noin kuusi metriä pitkä, pari metriä leveä ja pyöreäkeulainen.

–Pyöreäkeulaisen veneen voi ajaa jään päälle, ja jäät eivät hankaa pohjaa. Keulassa oli yleensä pellit tai rimat, jotta vene kesti jäissä liikkumisen paremmin, kertoo Hilliaho.

Vanhon hyljeveneiden perä oli korkea ja soukka, mutta Hilliaho muutti perän mallia suuremmaksi, jotta siihen saadaan kiinni moottori.

Mycös apuvene oli pyöreäkeulainen ja tasapohjainen jäällä liikkumisen helpottamiseksi. Matalalaitaiseen veneeseen oli pyytäjän helppo loikata, jos jää pettikin alta. Veneen alla oli yleensä pienet jalakset. Vahvikkeina käytettiin aiemmin messinkiä. Hilliahon tekemän apuveneen jalaksissa on nylonvahvikkeet, joten luistoa löytyy.

Veneet käsiteltiin hylkeen traanilla (rasvalla) ja tervalla sisältä ja ulkoa. Pirunkengät maalattiin yleensä valkoiseksi, jotta hylkeet eivät havaitsisi niitä helposti.

Hyljeveneeseen kuuluivat myös masto ja purje. Matkaan lähtiessä masto pantiin veneen päälle poikkipäin, ja sen avulla venettä lykättiin.

Hylkeenpyytäjät nukkuiat veneessä maston päälle viritetyn telttakankaan alla. Kevättalvisella merellä veneessä yöpymisen mukavuutta ennen pakkasmakuupussien ja retkeilyvaatteiden aikaa voikin miettiä, samoin varusteiden määrää. Tilaa oli käytössä rajallisesti, ja sitä tarvittiin ensisijaisesti monen viikon muonalle, polttoaineelle, pannoksille ja muulle välttämättömälle. Tilaa piti jäädä myös saaliille. Kun saalista alkoi tulla, levitettiin hylkeennahat veneen pohjalle makuualustaksi ja lämmöneristeeksi.

PUUVEENTEKIJÄT HARVASSA

Hilliaho opetti veneenrakentajaksi tehtyään ensin 15 vuotta kirvesmiehen töitä. Käden taidot kulkevat Hilliahoilla suvussa, ja puutyöt ovat kiinnostaneet aina Anteroakin.

–86-vuotias isäni on aina tehnyt käsitöitä ja tekee edelleen. Isän käsissä syntyvät niin puukot kuin tuohityötkin, hän kertoo.

Veneistä Hilliaho innostui lasikuituveneiden tullessa markkinoille ja halusi rakentaa sellaisen itselleen. Puuveneiden valmistamisen hän opetti kalajokisen veneenrakentaja **Veikko Kurikkalan** opissa. Veneverstaan hän

Veneenrakennusta varten on elettävä pari kolme vuotta ennakkoon, sillä sopivaa puutavaraa ei voi hakea metsästä milloin vain.

”Joko tekijän tai laudan on lopulta taivuttava.”

perusti ostettuaan kotipaikkansa itselleen. Kirvesmiehen työt saivat jäädä.

Veneenrakentamisessa Hilliahoa kiehtoo haastavuus. Hän tapaakin sanoa, että joko tekijän tai laudan on lopulta taivuttava.

–Työssä muodon hakeminen on haastavaa, Ennen kuin tekee, on mielessään nähtävä, mitä on tekemässä.

Paperille Hilliaho ei osaa piirtää suunnitelmiaan, vaan hän ajattelee muodot ja työvaiheet läpi. Joistakin veneistä hän on rakentanut ensin pienoismallin. Pirunkenkään hän veisti pienoismallin uretaanista. Sitä kylän miehille näyttämällä sai neuvoja. Esimerkiksi veneen muodon tuli olla kaarevampi, jotta se liikkuisi sulavammin aalloissa.

VENEPUUT KAADETAAN TALVELLA

Hilliaho käyttää veneidensä lautoihin kuusta ja kaariin mäntyä. Puut hän valitsee ja kaataa itse. Veneenrakennus ei ole äkkinäisen hommaa: puutavaran suhteen on elettävä pari kolme vuotta ennakkoon.

–Vanha kansa sanoi, että paras kaatopäivä on taivaallisen helmikuun syntymisestä kolmas päivä. Puun on oltava mahdollisimman kuolleessa tilassa. Nouseva kuu vetää nesteet ylös ja laskeva kuu alas. Kun kuu on pimeä, ei puussakaan tapahdu mitään, hän sanoo.

Hilliaho toimii tämän säännön mukaan. Sen toimivuutta voi kokeilla kaatamalla puun oikeaan aikaan, sahaamalla siitä kiekon ja viemällä sisälle kuivumaan. Samasta kannosta kahden viikon kuluttua sahattu ja sisälle kuivumaan viety kiekko halkeaa kuivuessaan varmasti, mutta yläkuuhun sahattu ei.

Rannikolta ei löydy hyvää venepuuta, vaan sen perässä on mentävä muutama kymmenen kilometriä sisämaahan päin. Sekametsästä löytyy paras puu, pienioksaainen ja sitkeä.

Venemallit ovat perinteisiä, mutta Hilliaho tekee niihin pieniä parannuksia. Esimerkiksi emäpuut hän tekee laudoista liimaamalla.

–Ennen ei ollut hyviä liimoja vaan emäpuuksi etsittiin metsästä runko, jossa oli sopivan mallinen juureuhaara. Siksi vanhat veneet ovat yleensä jyrkkäkeulaisia. Keulois-

ta tuli sen mallisia, millaisia puita satuttiin löytämään. Liimaamalla saa tehtyä sellaisen keulan kuin haluaa.

KAUPAN PUUKKO EI KÄY KAIKKEEN

Veneenveiston A ja O ovat kunnan työkalut.

–Terän on leikattava ja pysyttävä terävänä. Uusiakin työkaluja käytän, mutta vanhat ovat arvossaan, hän sanoo.

Tämän päivän höylien terit eivät kestä yhtä hyvin kuin aiemmat, ja Hilliaho etsiikin vanhoja työkaluja esimerkiksi Huuto.netistä.

Kaaret hän veistää kirveellä painelemalla. Vannesahalla ei moneen suuntaan kalteva kaari synny.

Kaikkea tarvittavaa ei saa rautakaupasta. Hilliaho on itse valmistanut esimerkiksi puristimia ja laitteen emäpuulautojen taivuttamiseen.

Ennen kuin vene on valmis, tarvitaan monenlaista työkalua ja tarviketta lautojen höyryttimestä venenauloihin. Yksi tärkeimmistä työkaluista on puukko.

–Sen on oltava omatekoinen, jos aikoo saada hyvän, hän sanoo. Parhaimmallaan rautakaupan puukolla ei keulan vuoleminen tah-

do onnistua. Hilliaho

käyttää isänsä valmistamaa pieniteräistä vuolu-

puukkoa. Työhousujen

taskussa on rautakaupankin

puukko. Sitä hän käyttää kaik-

keen, mihin ei tarvita kunnan

puukkoa. Kaupan puukkoa voi jos-

kus käyttää apuna nau-

laamisessakin. Vuolu-

puukkoa sen sijaan ei ikinä, ☉

Antero Hilliaho käyttää yhä isänsä valmistamaa vuolu-
puukkoa.

HARVINAINEN TAITO

Kalajoella toimii useita veneveistämöitä, mutta **Antero Hilliaho** on pitäjän ainoa puuveneentekijä ja yksi harvoista puuveneiden korjaajista. Puuveneiden korjaaminen ei ole nykyisillä välineillä mahdotonta, mutta omat kons-
tinsa on opittava siihenkin hommaan.

Hilliaho pohtii puuveneiden olevan nykyisin eräänlaista statusta, mutta kala- ja metsämiehet hankkivat puuveneitä käyttöveneiksi.

–Puuveneiden ostaja on perehtynyt asiaan ja tietää, mitä haluaa. Verstaalle tullessa ostopäätös on jo tehty, Hilliaho sanoo.

Hyvin pidettynä puuvene kestää hyvinkin 30 vuotta. Korjattavana on käynyt jopa 50 vuotta vanha vene, joka uuden köliin tekemisen jälkeen oli taas merikelpoinen.

Hilliaho ei pahemmin mainosta eikä näy netissä. Venemessuilla hänet

voi nähdä yleisön joukossa. Hilliaho luottaa ”naamakauppaan”. Verstaalla pyörittää paikallisia katselemissa ja vaihtamassa kuulumisia, ja hiljalleen sana kiirii. Puskaradion kuuluvuus-alue on laaja ainakin siitä päätellen, että verstaalla on parhaillaan työn alla Turusta korjattavaksi tuotu 40 vuotta vanha moottorivene. ■